

ملازم در دن کیشوت و یاور قهرمان در فیلم فارسی

ساتوجو، کیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟ ساتوجو، در رمان دن کیشوت متولد می‌شود، از دل قصه‌های کهن در ادبیات جهان، ظهور آن در فیلم فارسی ایرانی من را بر آن داشت تا مولفه‌های سبکی این کاراکتر با مزه را جستجو کنم، او بی‌کی که همیشه هست و دیده نمی‌شود.

سمیه نجفی خاتونی
گفت و گو

دن کیشوت اثر میگل دوسروانتس، از کشور اسپانیا در دو بخش به زبان اسپانیایی نگاشته شده است. سروانتس بخش اول دن کیشوت را در زندان نوشت. این بخش نخستین بار در سال ۱۶۰۵ میلادی و بخش دوم در سال ۱۶۱۵ میلادی چاپ شد. این کتاب از آثار بزرگ ادبی جهان و همچنین یکی از کتاب‌های مقدس اسپانیا به شمار می‌رود. کتابی که با وجود کهن بودن، درون مایه منحصر به فردی دارد، به همین دلیل است، که مخاطبین و علاقه‌مندان بسیاری را از دیرباز تا کنون با خودش همراه کرده است.

دن کیشوت، زبانی بلستانی و کهن دارد، که در مقایسه با زبان ساده و کنایه آمیز روستائیان آن زمان، شکاف عمیق دو فرهنگ متفاوت را در کنار هم نشان می‌دهد، و علاوه بر آن اختلاف‌های طبقاتی، سطحی و اجتماعی این دو طبقه را نیز به رخ می‌کشد. که همه این‌ها نشان از یک تزلزل عمیق فرهنگی و اجتماعی دارند. این اثر نمایشی از سلحشوری منوهم و از قافله جامانده است، که به دلیل کهنگی افکارش توان مبارزه با نظام‌های ویرانگر مسلط در زمان خود را ندارد، و در نهایت در هیئت یک قهرمان شکست خورده با آن خداحافظی می‌کند.

تأثیر درون متنی و برون متنی دن کیشوت و فیلم فارسی

فیلم فارسی ایرانی از دهه‌های بیست و سی - در سالهای ۱۳۲۱ بعد از کودتای ۲۸ مرداد در ایران توسط چند شرکت سینمایی شکل گرفت، این آثار به زبان فارسی تولید می‌شد، و یک سینمای تجاری عامه‌پسند به حساب می‌آمد. از آثار شاخص این سبک می‌توان به گنج قارون، چرخ و فلک، سلطان قلب‌ها، قیصر و... اشاره کرد. این سبک از سینما در دهه‌های چهل و پنجاه به اوج رسید. این آثار پیشتر با مضمون فاصله‌های طبقاتی، اجتماعی و فرهنگی تولید می‌شدند، و دارای قهرمان‌هایی از طبقه متوسط و یا فرودست جامعه بودند که بر علیه نظام سلطه به واخواهی و یا اعتراض یرمی‌خواستند.

در این میان وجود یک نقش مکمل همراه و موافق قهرمان از میان فرودست‌ترین طبقه اجتماعی لازم بود تا قهرمان یا همراهی او بتواند کمی از سختی‌ها و مرارت‌های مسیر قهرمانی‌اش بکاهد، یا صلابتی که عمدتاً از جنس مردم بود، صلابتی که مردم او را می‌شناختند، دوستش داشتند و یا خلی‌یازی‌های او درام سرزنده‌تر و شاداب‌تر می‌شد. این نقش در فیلم فارسی عمدتاً با شخصیت‌های پدله‌گو که مشکل زبانی و یا رفتاری داشتند قوام پیدا می‌کرد.

سوالیه‌ای در دل تاریکی

قهرمان رمان دن کیشوت شخصی از طبقه متوسط، نیمه مرفه است. او یا جامعه‌گرونی خود درستیز و تغییرات نظام ساختاری را بر نمی‌تابد، جامعه‌ای که روحیه سوالیه‌گری رایج اسطوره‌های تاریخی بدل کرده، حالاً دن کیشوت متولد می‌شود تا دوباره آن را زنده کند، او اموال خود را می‌فروشد تا با پول آن کتابخانه‌ای حجیم‌تر از کتاب‌های مورد علاقه‌اش داشته باشد، او خود را مدت زیادی در کتابخانه میان اسطوره‌های کهن و سوالیه‌ها حبس می‌کند، تا این که روزی در مرز جنون و خیال خود را چون سوالیه‌ای می‌بیند، که باید بر علیه تاریکی اقدامی جدی کند. این امر می‌تواند یک وضعیت نمادین از انسان تنه‌لپ‌ی باشد، که در جامعه‌ای گرفتار آمده که یا سنت عدالت خواهی که در کودکی به او دیکته شده و آرمان شهر ذهنی که برایش ساخته اند، در تعارض است. و در نهایت میل به سکنی گزیدن و انزواطلبی از این جامعه او را به

ورطه تلخ‌ودی و رویامی کشاند.

این تعریفی بود از جامعه‌ای که قهرمان سروانتس در آن زیسته، جامعه‌ای که در آستانه فروپاشی فرهنگی است. و در این میان طبقه فرودست قرپاتی جدال‌های سیاسی و اقتصادی آن هستند. قهرمان‌های فیلم فارسی نیز نماینده‌ای از طبقه متوسط و آگاه اجتماع هستند که با حفظ شرافت‌های فردی و انسانی دست به انتقام می‌زنند.

اشخاصی مانند ساتوجو پاتزا

ساتوجو پاتزا کوتاه قد و چاق است. او یک دوست و یاور قداکار است، او دغدغه‌هایی از جنس عامه مردم دارد، او در زندگی زناشویی به سبب تامین نکردن نیازهای مالی خانواده، شکست خورده، قیل از دن کیشوت ارباب او زنش بوده، یعنی او همیشه نیاز به ارباب دارد این طبیعت زندگی اوست. در بخش اول رمان، ساتوجو به دنبال فرمایش همسرش، به دنبال پول است و یا هدف ملای با قهرمان همسفر می‌شود، اما در ادامه به صورت خود خواسته و خسته از زندگی پوچ خود، عاشق این ماجراجویی و سفر در رویاهای قهرمان محبوبش می‌شود و به این شکل دن کیشوت و ساتوجو پاتزا تمایزی از ارباب و یرده‌ای می‌شوند که تا پایان داستان مکمل یکدیگرند.

در فیلم چرخ و فلک، ساخته صابر رهبر، که محصول سال ۱۳۴۶ است، محمدعلی فردین پاتما مستعار ممل از دل یک زندگی تاریک برمی‌خیزد، او در کودکی تحت فشارهای اجتماعی، برای تامین سلامتی مادرش توسط فردی زورگو اجیر شده و کارش به جیب‌بری و زندان می‌کشد. در زندان یا شخصی به نام رضا دوست می‌شود، رضا هم فردی از طبقه فرودست اجتماع است، او در خدمت اربابش، یعنی ممل است. و به خاطر همراهی با او دست به هر کاری می‌زند، المان‌های تقابلی این دو شخصیت در مسیر و سفر داستانی، کاملاً را به یاد تقابل رفتاری دن کیشوت و ساتوجو پاتزا در رمان سروانتس می‌اندازند، و می‌توان ردپای این منبع الهام را در پیدایش این ملازم و همراه قهرمان در فیلم فارسی ایرانی پیدا کرد.

نشانه‌های درون متنی و برون متنی ساتوجو وار

این شخصیت‌ها از نظر فیزیکی تسبیت به قهرمان داستان، یا همان اربابشان دچار نقص‌هایی هستند، معمولاً قد کوتاه‌تر و یا فیزیکی اندامی نامناسب‌تر ظاهر

